

Vy över byggnader och Frostbrunnsdalen från St. Tuna kyrka 1917.

Skolgården ligger vester om kyrkvallen och består av en anseelig byggnad "som 1728 genom min welmenta försorg och pådrift, vtom Socknens särdeles tunga och beswär, samt och vetom the allmenna Cassa medlens större afsaknad, är til fullbordan komen." Huset innehåller förutom skolsalen, som är så stor att väl 200 barn kan inrymmas, ett rum och kammare samt ett kök. En vardagsbyggnad nere på gården, som inlösts av den dåvarande Skolmästaren, är nödvändig för härbärgering av tjänstefolk och olika hushållsgörsmål. Stall och ladugård som står i nära förbindelse med föregående, innehåller nödvändiga kreaturshus och sådeslador.

Utdrag i artikel Stora Tuna i Dalom och Bergom Minnes-Dömme sid 278

Utdrag i artikel av Lars Barrling i Tunum 1987 sid 48

Skolgården fanns inskriven i **husförhörslängden** mellan 1727-1899 i **församlingsboken** mellan 1899-1931 då stryks **Skolgården** i församlingsboken och ersätts 1922 med nuvarande skolverksamhet i den nybyggda **Kyrkskolan**. **Skolgården** hade enligt examenskatalogen år 1900, 192 elever. Enligt texten på baksidan av byggnaden står "Detta hus ombyggdes 1928-1929" till Stora Tunas Kommunalhus, som uppgick 1971 i Borlänge kommun, 1974 övergick fastigheten i privat ägo. (Se även artikel om **Organist och Klockarbostället** i Tunarötter 2021.)

Sockenstugan är en ganska "Hederlig" och väl inrättad träbyggnad, belägen ute på vallens östra del i Prästgårdsåkerens hörn. Den består av ett stort rum och en liten kammare. Taket är belagt med spån och rödfärgat. Huset kallades även **Tingshuset**. Byggs år 1722. Där hölls Sockenstämmor och Kyrkostämmor, Inskrivningsskyldiga Värnpliktiga för Läkarbesiktning, Vaccination, Insättningar och Uttagningar i Läns-sparbanken, Arrendeanbud, Exekutiva Auktioner. På senare tid som Småskola och Bibliotek och även för kyrkans Scoutverksamhet. 1969 monterades Sockenstugan ned av kyrkvaktaren Knut Eklund som köpt stugan av kyrkan, delar av byggnaden byggdes upp som bostadshus 1972 i Hemberg.

Organist och Klockarbostället. Nuvarande byggnad byggdes på 1890-talet som numera är privatägt. Föregående **Organist och Klockarbostället** drabbades av en svår eldsvåda enligt en artikel i **Borlänge Tidning 12 oktober 1888**. Eldsvådan uppstod natten mellan onsdag den 10 oktober och den 11 oktober i St. Tuna. n. v. **Klockargården**. Elden tycks hafva utbrutit på vinden och öfverraskade boställets innehavare dir. Ståhlberg så plötsligt att han nått och jämt hann få kläder på kroppen och skynda ut. Att tänka på räddning af huset, eller ens på lösegendomen var omöjligt; det var blott en obetydlighet, som hann föras undan lågorna. Emellertid samlade kyrkklockornas vid denna tid på dygnet lyckligtvis ovanliga ljud så småningom stora skaror till brandstället, så att släckningen kunde pågå tämligen oafbrutet och närliggande byggnader vederbörligen skyddas. En lycka var att det ej blåste, annars hade **skolhuset och sockenstugan**, möjligen också **kyrkan**, sväfvat i fara. En

vattenlagningskedja af män och kvinnor – de senare ej minst ifrige – bildades ned från Frostbrunnsdalen. Om man också hörde röster, som på vederbörandes tillsägelse svarade, att det vore onödigt möda sig, då huset ändå ej kunde räddas, så måste man dock sanningen till ära vitsorda de allra flestas hjälpsamhet och villighet. Särskilt torde förtjarna framhållas de, som hade den ansträngande uppgiften att ösa upp vatten nere i Frostbrunn vid ändan af kedjan – Karl Andersson i Hytting, Fredrik Johansson i Hesse och Oskar Karlsson i Romme – hvilka timtals höllo ut i våtan utan aflösning. Huru elden uppkommit är ännu icke bekant. Huset var försäkradt och äfven lösöreboet, men dir, Ståhlberg gör dock en antagligen kännbar förlust. Sedan ofvanstående var uppsatt erhöilo vi från vår ordinarie korrespondent en redogörelse för eldsvådan, hvarur vi anföra följande till kompletterande af det redan anförda: - Utom uthusen till bostadslägenheten i fråga voro den angränsande **sockenstugan och skolgården** mycket hotade. **Skolgården**, hvaråt vinddraget låg kunde genom energiskt släckningsarbete räddas oaktade mången ansåg det för en omöjlighet, att så kunde ske, därtill bidrog i ej ringa mon att ett antal större lönträd hvarpå ännu löfvet fanns kvar stodo mellan det brinnande huset och den två våningar höga, endast några famnar ifrån belägna **Skolhusbyggnaden**. Asfalttaket, som betäckte den senare byggnaden visade sig utmärkt isolerande, enär å det samma till en början i synnerhet bokstafligen haglade brända af pertor och stora gnistor. Den nedbrunna å byggnaden var försäkrad i länets Nya brandstodsbolag för omkring 4,500 kronor och direktör Ståhlbergs lösegendom i länets gamla bolag för 5,220 kronor. Undersökning rörande eldens uppkomst hölls på platsen i går och framgick däraf det antagandet, att elden orsakats af en spricka i muren, som antändt antingen å yttertaket eller vinden. Af lösöreboet räddades endast tvänne byråer och några klädespersedlar.

Lördagen den 3 instundande november kl 3 em kommer vid **Organistbostället i Stora Tuna** att genom auktion försäljas efter branden varande murtegel, järnsaker och vedbrand hvarföre betalningen ut lägges kontant. Stora Tuna den 24 oktober 1888. Auktionsförrättarne.

Källa: Borlänge Tidning 26 oktober 1888

Som nytt **Organist och Klockarboställe** skall uppföras i Stora Tuna under innevarande år, äga hugade spekulanter att inom månadens slut inkomma med anbud på uppförandet därav till ingenjör G.W. Liljeqvist i Borlänge hos vilken äfven ritning och arbetsbeskrivning finnes tillgängliga. Borlänge den 10 maj 1889. **Byggnadskomitén**.

Källa: Borlänge Tidning 17 maj 1889

Kyrkvaktmästarebostället (Gropen) Byggnadsår ca 1894. Då Kyrkvaktmästare "Holjans" Fredrik Johansson med familj flyttade in. Fredrik avled 1945-10-04 han bodde då på denna plats. Han fick en Kyrkklocka uppkallad med namnet Holjansklockan gjuten vid Bergholstz Klockgjuteri i Sigtuna som numera är monterad i Kyrkornet. Och Kyrkvaktmästare Knut Eklund

flyttade dit i slutet av 1940-talet och bodde där till 1970-talet då han flyttade till Hemberg. År 1998 är fastigheten i privat ägo.

Laxodling. Vid Dalelvarnes—Torsångs flottningsförenings fiskodlingsanstalt i Frostbrunn har detta år i likhet med de närmast föregående åren ett stort antal laxyngel blifvit utkläckte och på lämpliga ställe i ortens vattendrag utplanterade. Från verksamheten och resultatet vid anstalten under den tilländagångna perioden äro vi i tillfälle meddela följande, som delgifvits oss ur anstaltens föreståndare folkskoleläraren Wilhelm Söderlunds berättelse för innevarande år. Efter åtskilliga mindre reparationer och diverse förberedande anordningar inlades förliden höst i anstalten följande antal befruktade fiskrom. Oktober den 23 inlades blanklaxrom 31,700 st. Oktober den 31 inlades 28,300 st. Summa 60,000. Det första partiet, som hemtades från Elfkarleö af anstaltens föreståndare, och inlades därstädes i transportlådorna mycket tidigt på morgonen och kunde i följd af dåvarande >>mid-dagståg>> å Bergslagsbanan anlända till Domnarvets station och vidare till anstalten och därstädes inläggas redan samma dags afton. I denna transport var rommen helt och hållet oskadd. Transportlådorna återsändes sedermera till Elfkarleö och anlände med fyllnaden i det bestämda här ofvan uppgifna antalet, äfven den ganska väl bibehållen. Två nya mindre transportlådor med därtill hörande ramar förfärdigades förliden höst, i hvilka rommen inpackades i vaddar m.m. och visade sig dessa sädeles ändamålsenliga vid transporten. Åtskilligt annan ny materiel har äfven detta år för anstaltens behof anskaffats. Ögonpunkterna å yngelbildningen inuti romkornet började blefva synbara första dagarne i december månad. Utkläckningen började omkring den 25 januari och fortgick till månadens slut. Kläckningsprocenten antalet lefvande fiskyngel per hundratal romkorn, är detta år det allra närmaste 97 något högre än förlidet år, då 95 procent erhöles. Ökningen torde hafva sin grund däri, att rommen detta år anlände mera oskadd till anstalten. Intet har menligt eller störande inverkat på utvecklingen vare sig före, under eller efter kläckningen. Blott omkring ett tjugotal fiskyngel hafva efter kläckningsprocessen af en eller annan orsak gått förlorade. De döda romkornens antal hafva för hvarje dag antecknats i en därför upprättad journal. Vattnets i anstalten renhet och jämna temperatur är alltid orubbadt, och är dess utmärkta beskaffenhet jämte en omsorgsfull vård af det hela förnämsta orsaken till det lyckade resultat, som äfven detta år erhållits. Vattentillgången har varit riklig fullkomligt oberoende af att en stor del andra vattenkällor i orten under vinterns lopp varit uttorkade — oaktadt detta år blifvit användt ett vattenrör och ett lådfack mera för anstaltens behof än hvad något föregående år varit händelsen. Antal laxyngel till utplantering 97 proc, 60,000 st. romkorn =58,200 yngel. Detta laxyngel har jämlikt vederbörlig föreskrift utplanterats på följande sätt. April d. 15 utplanterats i Dalelven vid Mjelga by 6,000. April d. 21 i Siljan vid Leksand 45,000. April d. 28 i Tuna ån på tvene ställen 3,200. April d. 30 i Dalelven vid Haggården 4,000. Summa laxyngel 58,200. Samtliga yngel hafva vid släppningen varit lifliga och krya. Det större i Siljan utsläpta partiet transporterades i 7 st. käl, däraf ett större öppet kar.

Med tillhjälp af en kautschukslang nedpumpades luft under hela resan såväl per järnväg som ångbåt i samtliga kärlen. Samma försigtighetsmått har iakttagits äfven vid de jämförelsevis kortare transportererna. Största antalet i Dalelven måste utsläppas nedanför Domnarvet emedan väglaget vid första resan gjorde det omöjligt att som ämnadt var, komma till Haggården ofvanom Domnarvet. Det yngel som i Tunaån skulle utplanteras släpptes vid Watthammar och invid Forsbacka by.

Dalelvarnes-Torsångs flottningsförening, som anlagt och underhåller här ifråga varande anstalt gör härvid en ganska stor och akningsvärd uppoffring för denna så nyttiga sak. Resultatet af den är efter annat återkommande utplanteringen har äfven redan på flera ställen börjat visa sig. Så har man t.ex. i Leksand hvarest äfven de största partierna blifvit släppta iakttagit hela flockar af ganska försigkomna laxkultingar.

Källa: Borlänge Tidning 1 juni 1888

Trefaldighetskällan i Frostbrunnsdalen hör till de källor som sedan urminnes tider varit kulturkällor eller heliga källor, därför att de rinner mot norr. Varför mot norr? Detta bottnar i två uråldriga föreställningar. Den ena är den, att det onda, däribland sjukdomar, kommer från norr med den kyliga nordanvinden. Den andra föreställningen är den, att det onda måste föras tillbaka till sin ursprungliga plats, vilket sker med vatten som rinner mot norr. Dessa offerkällor har i stor utsträckning varit Frö-källor. Vid dem har Frö eller Frej, livskraftighetens och växtlighetens gud i den nordiska mytologin, dyrkats. Denna dyrkan har skett på en viss dag vid den tid på året, då naturen vaknat till nytt liv. Dyrkan fick inte ske när som helst på dagen utan vid solnedgången.

Till ritualen hörde fyra ceremonier: smyckningsceremonin, dryckesceremonin, offerceremonin och tvgångsceremonin. Till firningsdagen smyckades källan med löv och blommor. Alla, både unga och gamla, drucko ur källan hälsa och livskraft. Understundom offrade de, som druckit, ett mynt i källan. De som var sjuka tvådde sig i källans vatten.

Källa: Utdrag ur Naturskyddsföreningen i Borlänge 1 juni 2002

"Pumphus" I anledning af vederbörande Buskåkersboers skriftliga framställda begäran, det socknemännen måtte, "för så vidt det på dem berör och med den rätta de därtill ega" till dem i och för anläggande af en vattenledning från Frostbrunn till Buskåker, "öfverlåta vattenfallet nedanför fiskodlingsanstalten och nödig mark för rörledningsnedläggande", beslöto socknemännen att utse tre komiterade, som hade att före denna veckas utgång undersöka och därefter till stämans ordförande inkomma med utredning om, huru mycken mark till omfång och läge af lägenheten Gropen för i fråga varande anläggningen erfordrades, hvarefter beslut skulle i ny stämma fattas. Till kommitterade utsågos nämndemännen E. Forsmark i Hedgårdarne och Erik Andersson i Ofvandal samt fabrikören P.A. Sätterström i Bro.

Källa: Borlänge Tidning 31 juli 1886

Pumphus. Ett lyckadt experiment såg man den 16 september 1899 utfördt, i det att man försöksvis för klockare-och skolgårdens räkning, i St. Tuna medels en pumpinrättning, drivven af vattenhjul, lyckats få det lika pråktiga som svårtillgängliga vattnet i Frostbrunnsdalen genom en rörledning upp på krönet af den branta dalväggen, hvarest gårdarna äro belägna. Meningen är att därstädes anlägga en reservoir och från denna leda vattnet in på gårdarna.

Källa: Borlänge Tidning 20 september 1899

Kommunalstämma med St. Tuna hölls i sockenstugan den 23 september 1900. Upplästes ett utdrag ur protokollet öfver St. Tuna Husbondeförenings senaste sammanträde, innehållande föreningens beslut, att den för föreningens medel uppförda vattenledningen fortfarande skulle vara i värksamhet, och att föreningen skulle ingå till St. Tuna kommunalstämma med begäran, att socknen måtte öfvertaga ledningen mot ersättning af de kostnader densamma uppförande betingat, och med rättighet för klockareboställets innehafvare till fritt vatten mot förbindelse att ledningen får ligga orubbad kvar å det ställe, där den skär boställets mark. En skrifvelse från K.E. Jansson upplyste, att denne i och för vattenledningens uppförande och fullbordande gjort en förlust af 150 kronor. Äfvenledes upplästes klockareboställets innehafvares förbindelse att låta ledningen under hans tjänstetid ligga orubbad på boställets mark mot fri vattentillgång. Kostnaden för ledningen i sitt nuvarande skick belöpt sig till nätt ett tusen kronor. På yrkande af kyrkovärden J. Jakobsson i Berg beslöt stämman enhälligt att öfvertaga ledningen på de föreslagna villkoren och utsågos bruksförvaltaren Robert Carlsson, pastor H.F. Hellberg och kommunalnämndsordföranden G. Hällström i Berg att uppgöra affären med husbondeföreningen.

Källa; Borlänge Tidning 26 september 1900

K.E. Jansson anlade en damm, som ännu finns kvar och länge under senare tid användes för fiskodling. Det fanns tillräckligt fall från dammen för att man skulle ha ett vattenhjul, som drev en sug-och tryckpump. Den tryckte upp vattnet till dåvarande **Skolgården** (Kyrkskolan) som senare blev kommunalhus. Systemet fungerade bra, utom ibland vid vårflod, då vattnet blev så högt, att vattenhjulet översvämmades. Huset med Janssons vattenhjul stod kvar ännu i slutet av 1920-talet nedanför dammen.

Källa: Utdrag ur Naturskyddsföreningen i Borlänge 1 juni 2002

Läskedrycksfabrik Byggnaden användes troligen från år 1910 till ca 1930-talet för läskedryckstillverkning av K.E. Jansson i Frostbrunnsdalen.

Källa: Holpers Frostbrunnsdalen

<https://frostbrunnsdalen.com/historia/>

<https://frostbrunnsdalen.com>